

odamızdan

YABANCI ORTAKLIĞI İLE KURULAN MÜHENDİSLİK - MÜŞAVİRLİK FİRMALARI HAKKINDA KOMİSYON RAPORU :

A — Giriş :

Genel Gerçekler :

1 — Çağdaş toplumda teknolojinin önemi :

Günümüz dünyasının toplumlarını, iç durum ve dış ilişkileri yönünden belirleyen, hatta genellikle çağımız tarihine damgasını vuran en önemli olgu teknolojidir. Bu gerçeği görmek için artık belli bir ideolojiyi benimsemek gerekmektedir. Çünkü, toplumların geri ya da ileri, az gelişmiş ya da çok gelişmiş uygar ya da değil, zengin ve mutlu ya da fakir ve mutsuz oluşlarındaki kıtasın, onların ekonomik durumları olduğunda ve bunun en ağır basan etkeninin ise o toplumların teknolojik güçleri olduğunda artık hemen bütün ideolojiler birleşmiştir. (Hatta ideolojisiz görüşler bile.) Çağımıza "Bilim Çağı" adını verdiren nasıl teknolojik gelişimse, şimdi tüm tarihsel gelişimi, toplumların iç ve dış çelişkilerini belirleyen en önemli faktörlerden biri gene teknolojik gelişimdir.

Ülkeler, bloklar, kamplar biçiminde bölünmüş çağdaş insanlığın uluslararası ilişkileri ve özellikle tüm dış siyasetleri ve bağımsızlıkları da, ulusal haysiyetleri de, teknolojik güçlerinden ayrı mütalea edilememektedir. Bugün ülkemizde çoğu okumuş kişinin ideal model olarak gördüğü Avrupa bile, Amerikan elektronik beyinlerinin buyruğuna girmekte olduğunu kendi kendine ihtar etmektedir. (Aslında dünyanın neresinde olursa olsun insanlık için mutlu bir olay diye nitelenmesi gereken böylesi bir gelişimin neden tam tersine, bir tehlike çanı sayıldığı ayrı bir konu.)

İşte teknik alanda herhangi bir olayın Ülkemiz açısından doğru değerlendirmesini yapabilmek için komisyonumuz, yukarıdaki gerçeklerin tekrarlanmasında yarar görmüştür.

2 — Toplumun teknolojik gücünde teknik elemanın ve Etüd - Proje Mühendislik kuruluşlarının yeri :

Herhangi bir teknik alanda teknik elemanın etkili rolünü pek tabii kimse inkâr etmez, tekrarlamanın da gereği yoktur. Ne var ki, mesele bir ülke toplumunun kendi gücü, kendi kaderini tayin edecek güç oldu mu, o teknik elemanın sadece beynindeki geometri değil, yüreğindeki toplumculuk -ya da bugünkü koşullar içinde ulusculuk da en önemli bir kıtas haline gelir. Bu ise teknisyenin sübjektif iradesi kadar, hatta daha çok, onun içinde çalıştığı objektif koşullarla belirlenir. Yani bir toplumun bu çağda ayakta durabilmesi için teknolojik güç 1. planda önemlidir; o toplumun bağımsız ve geleceği esarete değil insanca gelişmeğe açık bir toplum olabilmesi için, bu gücün ulusal toplumcu bir yönde seferber

olup olamaması ise daha da önemlidir. (Örneğin Kuveyt'teki petrol üretim teknolojisi Kuveyt halkının değildir, tersine o halkı geri bırakmak için petrol tröstlerince Kuveyt Emir'inin eline sıkıştırılmış büyük bir elma şekerinden ibarettir). O halde bir ülkenin teknolojik gücünün beyni olan teknik elemanların ne sadece sayıları, ne de sadece bilgi ve tecrübeleri, fakat daha çok onların ulusal'cı bilinçleri ve bu bilinçle çalışmalarını besleyen -engellenen değil- bir toplum düzeni, bir çalışma sistemi ancak o beyni ve o gücü, o ülke halkına maledebilir.

İşte burada önümüze teknik çalışma düzeni sorunu çıkmaktadır. Yani teknik elemanlar hangi koşullar içinde, hangi amaca yönelmiş -ya da yöneltilmiş- olarak çalışmaktadırlar?

Sırf kâr amacına yönelmiş özel kuruluşların, (ki zaten araya başka amaçların sokuşturulması romantik bir iddia olmaktan öteye gidemez) kadrolarındaki elemanların bilgi ve tecrübelerini olsun, çalıştıkları ortamdaki teknolojik aşamayı olsun, belli oranlarda ve belli koşullarda ilerlettikleri inkâr edilmez. Ne var ki, bu ilerletici potansiyelin bir sonuç değil, bir başlangıç olduğunu ve etkin bulunduğu toplumların zaten ileri olan teknolojik nivolarına dayalı olduğunu unutmamak gerek. Yoksa bu özelliği her zaman ve her yerde geçerli sanmak (örneğin geri bırakılmış ülkelere) ve : "Batıda teknoloji, özel kuruluşların liberal yarışının itici gücüyle gelişmiştir", diyerek bizde de ilerlemeyi aynı yolda görmek, kurbağa'nın manda'ya özenip şişe şişe çatlamasına benzer. Kaldı ki, batıda da, yukarıda söylediğimiz gibi, bir sürekli sonuç değil, bir tarihsel dönemin başlangıcını belirleyen bu durum, değişmiştir. Teknolojik gelişimin beyinleri ya yaratıcı öz sularını tüketip, kendi kendilerine ve içinde bulundukları düzenin ördüğü teknokراسي kabuğuna gömülmeğe, ya da bilimsel felsefenin aydınlığı ile iç ve dış çelişkilerini görerek, bilinçli mücadeleler vermeğe yönelmişlerdir. Buna göre, ileri ülkelerde dahi, teknik beyin kuruluşlarının ne tek başına kâr amacı ile şartlanmaları, ne de kâr amacı güden kuruluşların emrine girmeleri, çağdaş bilimsel ve teknolojik ilerlemenin dünya plânındaki insancıl hedefleri ile bağdaşamaz.

Teknolojik bakımdan henüz emekleme döneminde bulunan kendi ülkemiz açısından ise, durum iyice başkadır. Şöyle ki : Bilindiği gibi teknolojik gelişme bir öğrenme ve uygulama meselesidir. Oysa ülkemiz bir yandan da elindekine dayanarak ayakta kalma savaşı içindedir. Yani bilineni ve yapılabileni en seri ve geniş olarak yığınların faydasına vermek zorundadır. Ayrıca, öğrenmek ve tecrübe edinmek için fazla zaman veya zamanın akışına bırakma olanağı da yoktur. Teknisyen birçok şeyi hızla dışardan öğrenmek ve bizzat uygulayarak tecrübesini geliştirmek durumundadır. Oysa bunların karşısında, mevcut iç ekonomik düzen olsun, siyasal ve ekonomik bakımlardan dışa bağımlı durumumuz olsun, teknisyenin erişebildiği aşamayı bile yığınların faydasına tahsis etmesini besleyici değil engelleyici faktörler olarak ağır basmaktadırlar. Bu durumda artık, ülkemiz teknisyeni için, insanlığın yararına olmak üzere teknolojik çağdaş gelişime tüm yaratıcılığı ile katılmak ve böylece kendini gerçekleştirmek gibi en saygı değer bir amaç bile bireyci bir fantazi olmaktan ileri geçememektedir. Onun için bugün en kaçınılmaz amaç, bir savaş alanındaymış gibi, ne yapıp yapıp ülkesi halkını çağdaş yaşama düzeyine ulaştıracak ve ona insanca haysiyetini kazandıracak, gerçek bağımsızlığını sağlayacak teknolojik gelişmeyi yaratmaktır. Bu, hatta bir amaçtan da öte, uğrunda her türlü mücadele sorumluluğunu da teknisyenin aydın bilincine yükleyen bir namus borcudur. Bu borç ise, sadece hesap cetveli ve abakların ya da soyut lâboratuvarların ve reklâm dergilerinin dört duvarı içinde bir çalışmayla ve bordro ya da istihkak tutarlarının maddi tatmini anlayışıyla yerine getirilemez. Tek çözüm yolu, teknisyenin kendisinin yukarıda saydığımız sorumlulukların bilincinde olması, çalışacağı ortamın ise kendisini bu yönden saptırıcı değil, bu yöne itici bir karakter taşımasıdır. Yani kısacası, tek çözüm yolu, ulusal'cı teknolojik seferberliğin objektif ve sübjektif koşullarının yaratılmasıdır.

İşte komisyonumuz, az sonra inceliyeceğimiz konunun ve bugün ülkemizin dıştan bakıldığında çok karmaşık gibi görünen toplumsal - siyasal ortamında, sezdirilmeden temel taşlarının altına tatlı birer dinamit lokumu gibi yerleştirilen daha nice oluşumların açık seçik görülebilmesi için, yukarıda belirttiğimiz gerçeklerin de iyice bilinmesinde yarar görmüştür. Çünkü, "bana başka türlü öğretilmişti", "suç okuduğum gazetededir", "ben de sezi-

yor gibiydim ama ne yapabilirdim ki" "bana hiç imkân verilmedi ki" gibi sudan mazeretler hiçbir aydın kişiyi, hele yoksul halkın bunca alın teri pahasına yetişen ve gene o halkın gözünün içine baktığı teknisyen aydın kişiyi tarihin ezici sorumluluğundan, ağır vebalinden kurtaramaz.

B — Yabancı ortaklığı ile kurulan Mühendislik - Müşavirlik Firmaları meselesine bu gerçekler açısından bakış.

1 — Ülkemizde teknolojik alanda dış ilişkilerin kısa tarihçesi şöyledir :

Ulusal (Millî) devlet durumuna geçilen Cumhuriyet döneminde II. Cihan savaşı sonlarına kadar, ulusal teknolojimiz kendi birikimi ve gücü ile hemen hiç bir şey ifade etmez olduğundan dış güçlerle işbirliği ve onların yardımı zorunluydu. Üstelik bu ilişkilerde durum çok dengesiz bulunduğundan başlangıçta istismar edilmemiz de kaçınılmazdı. Bu dönemde kazanılan gelişim, memleketin acil ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilmiş, kendinden sonrasına da bir miktar ulusal birikim devretmiştir. Bu dönemin karakteristiği, tarihten miras olarak devralınan sifıra yakın seviye dolayısıyla, dış ilişkilerdeki dengesizliğin, değiştirilmesi gereken bir veri olarak varoluşudur.

1950 lerde, Karayolları, DSİ, Genel Müdürlükleri gibi büyük ulusal kuruluşlar, içerdikleri geniş mühendislik kapasitesi ile, mevcut ulusal teknolojik birikimin (bilgi, tecrübe) eğitim gelişmeleri ile birlikte artması ve gene dış ilişkilerle de olsa bu kez daha dengeli işbirliği yolu ile gelişmesi kapılarını açmıştır. Yani yukarıda sözünü ettiğimiz geriliğin ve dengesizliğin, lehimize değişmesi şansını getirmiştir. Fakat bu girişim, temelde, sosyal ekonomik bağımsızlık esprisi ve bunun gerektirdiği bilimsel donatı ile yürütülmediğinden, kısa zamanda, dışa bağımlılığın bir başka biçimine dönüşmesinden kaçınılamamıştır. Ne var ki, bu gelişim, daha önceki statik durumdan farklı olarak, kendi bağrında belli bir ulusal teknolojik kapasite artışı ve uluscu teknisyen güç bilincini de ister istemez yaratarak, kendi çelişkisini de birlikte getirmiştir. Bu dönemi değerlendirirken yukarıda belirttiğimiz yanlış temeli ile doğru dinamizmin birarada gözönünde tutmak, bugüne ışık tutması bakımından çok önemlidir.

Kısa süren 1960 hareketi ise iyi yürekli de olsa yüzeyde bir heyecan, görüntüsünden öte bir temel ekonomik ve sosyal görüş yerleştirmede, çelişkiyi de bir çözüme ulaştıramamıştır. Üstelik, kendinden önceki dönemin hatalarından gelen bazı antipatilere kapılarak (yanlış ideoloji görülemeyip, sıkıntıların suçu teknisyenin kişiliğine ve dinamizmin kendisine yüklenerek) çözüm, tekrar eski statik duruma (yani geriye) dönmekte bulunmuştur. O dönemin kamu oyunda da beslenen bu duygusal tavrı, bugün düzeltilmek şöyle dursun, tersine teknoloji alanında benimsenen yanlış özel sektörcü tutumun kamuflajında ustalıkla kullanılmakta, halkın kendi teknisyenine karşı bilmeden takındığı bu karşı tavır, yurt sever teknisyenin, kamu oyu desteğinden yoksun bırakılarak özel sektöre ve yabancılara peşkeş çekilmesine basamak yapılmaktadır.

Ne var ki, son anayasanın getirdiği biçimsel demokratik özgürlük, sorunların daha açık seçik, daha bilimsel tartışılmasını sağlamış ve bunun sonucu, ulusalcı teknik güçle, bu gücün içinde bulunduğu özel sektörcü ve bu yüzden de ister istemez dışa bağımlı düzen arasındaki çelişki de iyice açığa çıkabilmiştir. Şimdi durum şudur : 1950 lerde çok düşük ulusal teknolojik kapasiteyi insan gücü ve yatırım olarak ileriye doğru harekete geçirdiği inkâr edilemeyen atılım, dört başı mamur bir bilimsel görüşle yürütülmediğinden, kendi sağladığı güç gelişimini artık engeller duruma girmiştir. Yani bugün artık önceki dönemlere nazaran epey ilerlemiş bir güç vardır. Teknolojik aşama olarak gene dış ilerlemelerden yararlanmak zorunda bile olsak artık onlarla işbirliğinde ülkemiz ve ulusumuz lehine çok daha dengeli ve sömürüye karşı çok daha sağlam durumda bulunmaktayız. Oysa bu gücün, içinde yürümeğe zorlandığı sistemler, ilerletici değil, bunaltıcı ve geriletici olmağa başlamıştır. İşte bugün teknik alanda, kanımızca bu ana çelişkiye dayanması gereken genel huzursuzluğun, ucundan, köşesinden, yanlış, doğru tartışılmağa başladığı bir dönemde bulunuyoruz. (Son teknik Personel forumuna, personel kanunu ile bir ücret ilişkisi içinde bulunmadıkları halde, özel sektörden bir çok teknik elemanın da gönülden katılmış olmalarını gene bu genel huzursuzlukla açıklamak mümkündür.) Oysa çeşitli günlük çekişmelerin perdesi arkasın-

da, çok daha köklü ve çok daha ileriye etkileme durumunda olan bu temel sorunun unutulduğu ya da unutturulduğu gerçeğini komisyonumuz burada kaydetmeyi görev bilir.

2 — Nihayet bu genel panaromanın içinde belki en önemli, fakat diğer mizansenlerle birlikte en sessiz sedasız yürüyen olayı, kısa zamanda sayıları dördü bulan ve hemen bütün iktisadî devlet teşekküllerini bir ağ gibi saran yabancı ortaklığın da özel Mühendislik - Müşavirlik Firmaları olayıdır.

Şimdi bunun tarihçesini anlamak daha kolay olacaktır :

Büyük devlet kuruluşları, yatırımları ile belli gelişmelere önayak oldukları gibi, bir yandan da kendi kadrolarında, okul eğitiminin ötesinde önemi inkâr edilemiyen ihtisaslaşmayı ve uygulama bilgi ve tecrübelerini de geliştirmekteydiler. Ama bu kendiliğinden olmaktaydı. Nitekim, aynı zamanda yürütülen özenci ekonomik tutum, kendi halinde gelişen bu teknik gücü de etkilemekte gecikmemiş, etüd - plân - proje alanında da devlet eliyle yaratılan özel sektör, bu kaynağı kendine çekmeğe başlamıştır. Bir yanda özel sektörü geliştirmeyi amaç edinip, öte yanda kendi çocuğu olan özel sektörle eleman rekabetine girmek için "10195" gibi garip kararnamelerle ücret nisbetsizliklerine yönelen devlet, kendi himayesinde olgunlaşan elemanını, tam en yararlı olacağı durumda, gene kendi himayesini daha cömertçe harcadığı özel sektöre kaymaktan alakoyamamıştır. Üstelik de kamu oyu, perde arkasında gene devletin kesesinden, yani bizzat fakir halkın sırtından çıktığını bilmediği özel yüksek kazançların düzen gereği haklı olduğuna inandırıldığı için onu bir yana bırakıp, sırf onlarla devletin rekabet anlayışından doğan memur teknik elemanın nisbi ücret yüksekliğiyle devamlı burun buruna getirilmiş ve böylece kamu oyu doğruca memur teknik elemana düşman edilmiştir. (Nitekim kamu oyu, memur teknisyene verilen meselâ 3.000,— TL. brüt ücreti bordrolarda devamlı görür ve buna haklı olarak içerler, ama aynı devletin, aynı teknik elemana özel sektörde dolaylı olarak 7.500,— TL. ödediğini bilmez. Bu yüksek ücreti, özel çalışanın risk karşılığı aldığını, fazla mesai karşılığı aldığını zanneder.)

İşte bütün bu verimsiz ve mantıksız gidişin akıllıca tartışılmağa başlandığı ve devletin kendi yatırımlarının projelerini de kendi bünyesi içinde yapmağa yönelmesi gibi, çarpık çalışmayan hiç bir aklın itiraz edemiyeceği bir fikrin savunulduğu yakın yıllarda, bu gerçeğe alay edercesine, devreye bir de özel mühendislik - müşavirlik firması biçiminde yabancı ortaklığı sokulmuştur. (Hem de bu kez pervasızca, devlet teşekküllerinin doğrudan sermaye yatırması yoluyla) Tartışma, ülkenin kendi bünyesi içinde millî özel sektör - devlet sektörü meselesi üstüne yapılırken, yani ulusal güç bu aşamaya gelmişken, sanki tartışmanın ulusalcı bir çözüme ulaşmasından korkulur gibi, halktan yana gelişimin iyice kökünü kurutacak büyük -gayri millî- proje kuruluşlarına gidilmiştir. Bu kuruluşların büyükleri devletin koyduğu paranın ve çelebice sağladığı imkânların büyüklüğünden gelmektedir. Yoksa yabancılardan insan gücü ya da maddî yatırım olarak katılışlarının büyüklüğünden değil. (Aşağıda göreceğiz.) Buna karşılık söz konusu şirketlerde yabancı ortakların Türkiye'nin yatırımlarındaki karar yetkileri, zaten koşu koşu onlarla ortaklığa gidilmesiyle peşinen kabul edilmiştir ki, böylece, ulusal güçle rahat rahat yapılabilecek işlerin bu şirketlere yüksek fiatlara verilmesinden sağlanacak kârların döviz olarak transferi bir yana, Türkiye'nin yatırım politikasının teknik komutası da onlara devredilmiş olmaktadır. Eh, böylesi kuruluşlara gayri millî denmeyip de ne denecektir? Bundan ötesi artık o yabancı iş adamlarının bize acıyıp acımamasına kalmıştır. Tekrar edelim, bir ülke her zaman güçsüz kalınca başkalarına muhtaç olabilir, oysa şimdi bu teşebbüsler tam tersine teknikman güçlendirmizi hissettirdiğimiz ve hissettirdiğimiz sırada ve bu biçimde tezgâhlanmaktadır. Anamlı olan da budur.

Bütün bunlar, sessiz sedasız yürütölmektedir dedik. Bu nasıl olmuştur? (Acıdır ki, bu oluşumda teknik camiamızın çağdaş toplumsal bilinçlenmede geç kalışının ve anlaşıl-maz bir hareketsizliğe gömölüşünün payı da küçümsenemez) Nitekim oluşum bu çizgide gelişmiştir. Bir yandan devlet büroları devamlı boşalırken ve atlama tahtası olarak kullanılırken, diğer yanda gittikçe artan ve fakat ne bilgi - görgü, ne de malî bünye olarak gelişme olanağı bulunmayan bir dizi çelimsiz yerli özel bürolar teşekköl etmiştir. Teknik elemanlar,

gidişe tüm olarak bakamamaktadırlar ve tüm huzursuzlukların nedenini tam ters yönde görmektedirler; devletçiliğin özünde varmış gibi gösterilen başarısızlıkta, özel sektörün iş münasebetlerini düzenleyen formalitelerdeki (İhale Usulleri, verilerin sağlanması, tetkik - tasdik işlemleri ve hatta devletin özel kuruluşları yeterince desteklememesi gibi) aksaklıklarda aramaktadırlar. Dolayısıyla, devlet yatırımlarının, devlet kuruluşları bünyesinde birleştirilen bir sistemle projelendirilmesini savunan görüş daha teknik elemanlar içinde bile azınlıkta kalmıştır. İşte bu sırada, iyi niyetli kişiler, meseleye nasıl yüzeyden girdiklerini herhalde farketmiyerek, İhale Usulü üzerinde çözümler hazırlamağa girişmişlerdir. (Şimdi bu iyi niyetli çabalarının, ne biçim gayeler için kılıf olarak kullanıldığını görmekle herhalde en büyük üzüntüyü bu iyi niyetli meslekdaşlarımız duymaktadırlar. Çünkü bilindiği gibi, onların hazırladıklarının ürünü olan İhale Usulleri taslağı, karar halini almak için yıllarca sallanmıştır. Yabancı ortaklığıyla söz konusu şirketler bu arada vücut bulmuştur. Sonra taslağa, bu şirketlerin beslenmesini meşrulaştırıcı bir kapsam ve biçim verilerek son "Müşavir - Mühendislik - Mimarlık Hizmetlerine ait İhale Usulü esasları" kararnamesi çıkarılı vermiştir.) Beri yanda, bütün gelişmelere rağmen bazı alanlarda tam uzmanlaşma tabii olarak sağlanamamıştır, dışa ihtiyaç aslında az da olsa, dev aynasında büyütülerek gösterilme olanağı vermektedir. Bütün bu durumlar bir de dışarıya döviz vermemek gibi (işin aslını bilmiyenleri rahatça inandırabilecek) bir iyi niyet gösterisiyle birleştirilince, yabancı ortaklığı ile devlet sermayesinin birleştirildiği bu özel statülü gayri millî büyük proje -mühendislik - müşavirlik şirketlerinin kuruluvermesi sessiz sedasız başarılmıştır.

Kurulan Şirketler şunlardır :

1 — Tümaş Türk Mühendislik - Müşa-virlik ve Müteahhitlik Anonim Şirketi.

Ortakları :

Türk Gurubu :

Türkiye Petrolleri A. O.

Azot Sanayii T. A. Ş.

Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.

Şeker Sigorta A. Ş.

Yabancı Gurubu :

Haldor Topsøe

Chemical Engineer

(Danimarka)

**Sermaye
Yüzde Oranı**

% 19

% 15

% 15

% 11

% 40

% 100

6.000.000 TL. sermayeli Anonim Şirketi'nin sermayesi 4 yılda ödenmiş olacaktır. Şirketin müddeti, kuruluş tarihinden itibaren 99 senedir.

2 — BİMAŞ Birleşik İnşaat ve Mühendislik Anonim Şirketi :

Ortakları :

Türk Gurubu :

Petkim Petrokimya A. Ş.

Diğer yerli Ortaklar

Yabancı Gurubu :

Foster Wheeler International Corporation
(Amerika)

**Sermaye
Yüzde Oranı**

% 39

% 20

% 41

% 100

3.000.000 TL. sermayeli Anonim Şirkettir.

3 — Şirket**Türk Gurubu :**

Makina Kimya Endüstrisi Kurumu
Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri

Yabancı Gurubu :

Deutsche Industriebauanlagen GmbH (Almanya)
Friedrich Uhde GmbH (Almanya)

Sermaye Yüzde Oranı	
%	65
%	20
%	15
%	100

5.000.000 TL. sermayeli Şirketin sermayesi 3 yıl içinde ödenecektir.

4 — Şirket**Türk Gurubu :**

T. P. A. O. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

Yabancı Gurubu :

Foster Wheeler (İtalya)
Badger (Amerika)

Sermaye Yüzde Oranı	
%	40
%	60
%	100

Bu şirketlerin yabancı ortağa teknik karar üstünlüğünü nasıl peşinen tanıdığını, kuruluş kararnamelerinde bulunan şu maddeler açıkça göstermektedir : (BİMAŞ'tan örnek alınmıştır.)

— Yabancı Ortak, kurulacak şirket **personelini yetiştirmek genel yol göstermek**, türlü bilgi alış verişinde bulunmak suretiyle şirketin geliştirme faaliyetlerine katılacak.

Bu şekilde bağlanılan yabancı ortağa eninde sonunda hemen bütün işlerin devredilebileceğine açık kapı bırakan şu maddeyi de görelim :

— Şirketin kendi imkânları ile yapamadığı ve yabancı ortağın ihtisasında olan işlerde, yabancı ortak şirketin işlerine öncelik verecektir.

Şimdi de şirketlerin kuruluş amaçlarına bir göz atalım : (Tümaş örnek alınmıştır.)

Madde 3 — Şirketin maksat ve gayeleri ve işgal sahaları aşağıda belirtilmiştir.

a) Fizibilite etüdüleri ve diğer teknik ve ekonomik etüdler yapmak.

b) **Her türlü mühendislik hizmetleri** ifaetmek.

c) Mübayaa, kontrol ve sevkiyat işlerini yürütmek, montaj ve diğer saha işlerini yapmak, arama ve etüd işlerini ifa etmek şeklinde taahhüt işlerini yürütmek.

d) İşletme öncesi işler ile tesisi çalıştırma faaliyetlerini dahil, proje yönetimini ifa etmek.

e) Sınai ve bununla ilgili ameliyelerin teknik ve ekonomik analizlerini yapmak.

f) Daha rasyonel ve müttekâmil metodların bulunmasına çalışmak ve bunların tatbikine yardımcı olmak.

g) Gerekli teknik bilgi ve patent haklarının iktisabı için Türkiye dahilinde ve haricinde diğer teşekküllerle anlaşmaya girmek ve bu bilgi ve hakların ilgili projelerde kullanılmasını temin etmek.

f) Araştırma ve gelişme tûdlerini yapmak ve yaptırmak.

i) Gerek kendi çalışmaları ve gerek dış hizmetler için bir komputer merkez kurmak.

j) Genel olarak Türkiye'de teknik faaliyetlerin geliştirilmesine yardımcı olmak.

k) Yukarıdaki gayelerin tahakkuku için şirket işleri ile ilgili ticarî, sınaî ve malî muamele ve tasarruflarda bulunmak.

l) Şirket hükmî şahsiyeti, iştigal mevzuuna giren işler için her nevi gayri menkul almak, satmak, yaptırmak, kiralamak, ipotek etmek veya ipotek almak, gayrimenkuller üzerinde diğer aynı haklar tesis etmek...

Ortaklığın iştigal sahası, **petrol**, tabiigaz, petro kimya, kimyevî maddeler, sunî gübre, **enerji (istihsal ve dağıtım)**, gıda sanayii, **balıkçılık ve balıkçılık sanayii, su kaynaklarının geliştirilmesi, sulama zirai mahsullere istinat eden endüstri, mineraller, madenler, orman mahsulleri** ile bu endüstri sahalarının ana malzemesini, enfastrüktürü, **bilumum endüstriyel tesislerin kurulmasını ve bu ve benzeri sahalara direkt ve endirekt olarak ilgili sahalari ihtiva eder.**

Türkiye'de hiç teknisyen ve teknoloji yok da, bu şirket hepsini Tanrı hakkına yoktan var edecekmış gibi hazırlanan bu kadar geniş iştigal sahasında, gene sırf bizim kara kaşımız, kara gözümüz hatırına bütün bu külfetlere katlanacak olan ve kendisine tapılan her şeye kaadir yabancı şirket Haldor Topse'nin kendi ihtisas ve iştigal sahası nedir : Sadece Kimya prosesleri, özellikle de Azot Sanayii. Zaten Türkiye ile ilişkisi de Azot Sanayii Tesisleri dolayısıyla olmuş ve bugünkü Türkiye'yi, bugünkü seviyesiyle, böyle bir kararname marifetiyle kısa sürede teknolojikman işgal edivermiştir. Evet deyim yanlış değil, işgal altına alivermiştir. Bunu görmemek için deve kuşu olmak gerek.

Şimdi bir de bunların kılıfı olan "Müşavir - Mühendislik - Mimarlık Hizmetlerine ait İhale Usulü Esasları" kararnamesinin kapsam maddesine bakalım :

A — Maksat, gaye ve Şümül :

Madde 1 — Bu esaslar kamu kuruluşlarının yerli ve yabancı müşavirlik, mühendislik, mimarlık firmalarına yaptıracakları (Plânlama, fizibilite etüdleri, her türlü proje ve etüdler meslekî kontrolluk, **kontrolluk** ve muayene hizmetleri, ihale evrakı ve şartname hazırlanması, tecrübe işletmesi, **işletme ve bakım** faaliyetleri, araştırma, maket ve model işleri, numune alma laboratuvar testleri ile pilot tecrübeleri ve meslek hizmetleri ile ilgili satın alma, sevk işleri ve teknik tercüme işleri, güzel sanat eserleri ve bunlara benzer diğer müşavirlik, mühendislik, mimarlık, şehircilik hizmetleri) nin ihale usulünü ihtiva eder.

İşte bu madde ile, devletin kendi bünyesinde yapmak durumunda olacağı hiç bir teknik konu da bırakılmamıştır. Böylece, özel kuruluşlara (yerli - yabancı) tüm teknoloji ve mimarlık - mühendislik alanları, istihkak verilmesine varıncaya dek (kontrolluk sözünün altı çizilmiştir) ve daha sonra işletme ve bakımına kadar açılmıştır. Devletin kendini bu kadar reddettiği ve hele ülkemiz halkının saygı değer devletçi geleneğiyle bu kadar haysızca alay eden bir anlayış, bugün bu ülke halkını temsil etme iddiasında bir hükümet görüntüsüyle bu kararnamenin altına imza atmıştır. Üstelik şu maddeyi de eklemeyi ihmal etmemiştir ki, ülkenin teknik insan gücü ve kaynaklarının herhangi bir veya bir çok yerli ve özel kuruluşlara, değil bir veya bir kaç gayri - millî kuruluşa satılması da kesinleşsin :

B — İhalenin ana prensipleri :

Madde 4 — Kamu kuruluşlarının birinci maddede zikredilen hizmetleri yerli ve yabancı firmalara yaptırmak üzere girişecekleri ihale işinin ana prensibi, bu hizmetleri yaptırmak için **en lâyük ve ehil olarak seçilen bir firma ile (anlaşmaya) varmak suretiyle karara bağlanmasından ibarettir.**

Özü bu alıntılardan gayet iyi anlaşılan kararnamenin ve firmaların yorumu baştan beri ortaya sermeğe çalıştığımız gerçekler muvacehesinde komisyonumuzca ancak şöyle yapılabilmektedir :

• Önce şunları soralım :

1 — Şimdiye kadar gerek bizde, gerekse en liberal bilinen ülkelerde dahil genellikle lev devlet yatırımları için devlet bünyesi içinde saklı tutulan şu tasarrufların bile özel kuruluşlara ihalesine neden gerek duyulmuştur :

- a) Kontrollük
- b) İşletme
- c) Bakım gibi.

2 — Gene şimdiye kadar bizde ve en liberal bilinen ülkelerde dahi özel mühendislik - müşavirlik firmaları genellikle belli uzmanlık alanlarında hizmet görürlerken, bizdeki bu özel statülü yabancı ortaklığı mühendislik - müşavirlik firmaları neden böyle anlaşılma biçimde geniş ve yaygın amaçları iştigal sahaları içine almışlardır?

3 — Hemen bütün yatırımcı iktisadî devlet teşekküllerimizin, yangından mal kaçırır gibi bir telâşla üçer beşer dahil oldukları (tabîî idare meclisi üyelerinin ceplerinden koydukları paracaklarla değil, bizim bütün halkın vergi ve ödemelerinden konulan sermaye ile) bu şirketlerin eksenlerinde neden illâ bir yabancı özel şirket bulunmaktadır?

4 — Bu eksenlerdeki yabancı firmaların her birinin nihayet belli birer uzmanlık alanları varken, onlara bel bağlanarak kurulan bu gayri millî şirketlerin kuruluş amaçlarına olur olmaz her akla gelen faaliyet ve ihtisas sahasının tıkıştırılması, hangi akla hizmet etmektedir?

5 — Şimdiye kadar bizde ve en liberal ülkelerde dahi genellikle bir yabancı teknolojiye ihtiyaç duyulduğunda, ya sadece ilgili yabancı uzmana ya da o konuda uzmanlaşmış yabancı şirkete ve de sadece o konunun kapsamı ile sınırlı kalmak ve o münferit işe mahsus olmak üzere başvurulurken, bu imkân ülkemiz için de her zaman mevcutken ve de üstelik bu ihtiyaç gittikçe azalmaktayken, şimdi her biri ancak belli bir konuda uzman olan yabancı şirketlere her konuda 99 yıl süreyle ev sahipliği payesi verilmek ihtiyacı nereden doğmuş, ya da bu yolda ne gibi zekice buluşlar hakim olmuştur?

Bu soruların ışığında yorumumuza devam edelim :

Biz diyoruz ki, sebep olanlar ister hastalık derecesinde saflıkları, ister art çıkar niyetleri ile bu işe önayak olmuş olsunlar, netice değişmez, olacağı şudur :

1 — Zaten boşaltılmış olan devlet büroları iyice boşalacaktır. Boşalmanın objektif nedeni yukarıdaki tarihçelerde etraflıca açıklanmıştı. Bir kaç kişinin sübjektif kahramanlığına sığınmak gülünç ve haksız olur. Ve eğer bir devlet bu boşalmayı zaten istiyor ve kıs kırtıcı yolları kullanıyorsa (bunları da izah ettik) o zaman direnme o devlete bir lokma bir hırka zihniyeti içinde peygamberce hizmet yolu ile değil, o devletin bu tutumuna karşı birleşerek, bilinçlenerek, kütle halinde mücadeleye girmek ve bunun için her vesileyi, her fırsatı kullanmak yolu ile olur. İşte aslında son personel kanunu da temelde bu boşalmayı tahrik ettiğinden, yani devletin yetişmiş veya yetişmeğe aday genç dinamik elemanlarını haraç mezat özel sektöre, gayri millî kuruluşlara veya dış ülkelere transfer etmeği öngördüğünden, genel ulusalcı teknik mücadelenin bir vesilesi olmuştur. Üstelik bu transfer devlete bir gelir karşılığı da yapılmamakta, devlet transfer için üste para ödemektedir. (Özel sektörde çalışan teknik elemanın ve söz konusu gayri millî şirketlerin yüksek ödemelerini dolaylı ya da dolaysız olarak devletin yaptığını açıklamıştık.) İşte son personel kanununa karşı teknik personelin direnişini temelde böyle anlamak gerekir. Yoksa teknik elemanın devlet memurluğuna mahkûm olmadığı herkes bilir. Onun davası, doğru açıdan bakıldığında, kendi yüksek gelirini bulduğu yerde ot gibi çalışmak durumunda kalmayıp, ken-

di halkının yararına bütün gücünü seferber edebileceği bir ulusalcı, toplumcu devlet kuruluşunda çalışabilmektedir. Böylesi bir çalışma ortamının ücret takdiri ise artık zaten ulus plânında, ulusal gelir dağılımının sosyal adalet prensiplerine göre olacaktır. İşte resmi teknik personelin, yeni personel kanunu ile olsun, 10195 sayılı kararname ile olsun, mücadelesini genel ulusalcı ve toplumcu mücadelesinden soyutlayıp, ücret kapışmasına bağlamak, bu nedenlerle ters, gerçek dışı ve temelsiz bir görüş olur. Komisyonumuz bu konuda da kamu oyunu uyarmayı borç bilir. Aynı zamanda, teknik elemana da, duruma kahredip özel sektöre geçivererek mücadeleyi bırakmanın bir mazeret olmayacağını, yurt severce bir davranış olmayacağını hatırlatmayı borç bilir.

2 — Hemen bütün yatırım hizmetleri kalemlerini devlet adına yürütme olanağı ve erki, son kararnameyle özel sektöre (ve bilhassa kısa sürede sırf bu büyük gayri millî şirketlere) devredildikten sonra artık devlet kadrolarından bu hizmetlerin öğretici, geliştirici ve tecrübe kazandırıcı tarafları da alınarak yerine bunaltıcı, imkânsız ve yetkisiz bir garip imzacılık sorumluluğu bırakılacaktır. Buna, en iyi niyetli de olsa hiç bir namuslu teknisyen tek başına tahammül edemeyeceğinden, eğer toplu bir direnme içinde yerini almamışsa devletten ayrılmak yolunu seçecektir. Bu ise boşalmayı hızlandırıcı, gelişmeyi durdurucu ikinci bir faktördür.

Bu iki madde gösteriyor ki, gerek söz konusu gayri millî büyük şirketlerin, gerekse özel sektörcü son kararnamenin, ulusal teknik gücü geliştirmek niyetine dayandığı ve gerekse personel kanununun devlet sektörünü güçlendirme amacına yöneldiği iddiaları, tam tersine olan gerçek niyetlerin ustaca kamuflajından başka bir şey değildirler.

3 — Hemen bütün temel yatırımcı teşekküllerimizi kapsayan bu şirketler, söz konusu yatırımları yapan şirketlerin kendi tabii organları gibi gösterildiğinden, bu yatırımların her türlü müşavirlik mühendislik hizmetleri, hatta ilerde inşaatı da, kontrolü da, işletme ve bakımı da bu şirketlere otomatikman devredilecektir. (Uygulama daha şimdiden bunun örnekleri ile doludur.) Son ihale kararnamesinin ihale prensibi maddesi de bunu hazırlamıştır. Çünkü devlet kendisi büyük sermayeler koyarak ve yağlı işler vererek beslediği bu şirketleri, elemanlarına da bol para dağıtma imkânlarıyla donatarak, kendiliğinden piyasanın tekelleri haline getirmektedir.

İşte burada da, bu şirketlerin gûyâ, dışı ihtiyaç duyulan teknik hizmetleri döviz ödemeden içeride yaptırmayı sağlamak için kuruldukları yalanı çırılçıplak ortaya çıkıvermektedir. Çünkü aynı yabancı şirketlerden bile, akıllı bir sistem içinde bugünkü ulusal teknolojik aşamada sadece kendi ihtisas dallarında kısa bir süre ve çok daha az döviz ödeyerek yararlanmak her zaman mümkünken, bu durumda, yabancı ortaklar ülkemiz teknik gücü ile rahat rahat yapılabilecek çok daha fazla teknik hizmetin bol keseden ödenen bedellerinin kendi paylarına düşen kâr transferleri olan çok daha büyük meblâğları döviz olarak alıp götüreceklerdir. Hem de 99 yıl süreyle.

4 — Yıllardan beri ve halâ özel sektör savunusunu yapmak sağlığında bulunan özel millî proje ve mühendislik bürolarımız ise bu tekellere yem olarak ağızlarını havaya açtıklarında çok geç kalmış olacaklardır. Kadroları ise şimdiden daha yüksek ücret ödeyen bu tekellere kaymaktadır. (Bunların hiç biri soyut tahminler değildir. Somut örnekleri raporun sonunda verilmektedir.)

5 — Söz konusu şirketlerin ortakları olan Devlet teşekkülleri kendilerini çok aşağılayarak, hepsi birer yabancı şirketin eline sarıldıklarına göre, bu şirketlerin yüksek teknik karar kademesi hep bu, sihirli değnek gibi her elini attığı şeyi en iyi şekilde hallediverecek olan yabancı şirket patronlarının elinde olacaktır.

6 — Nihayet en korkunç sonucu şimdiden görmek için kâhin olmak gerekmiyor. Raporun ortalarında da belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin, bu aşamaya gelmesi nice yoksulun sırtından gerçekleşmiş bulunan teknolojisi ve dolayısıyla tüm ulusal kaderi (bu bağıntıları başta bilimse olarak açıklamıştık.) Yabancı şirketlerin ve onların üyesi bulundukları uluslararası sömürü çetesinin insaf (!) ına terk edilmiş olacaktır.

C — Somut Örnekler :

1 — Kurulmakta olan Aliğa Rafinerisi tesisleri ile ilgili olarak T. P. A. O. İzmir bölgesi Aliğa saha tesisleri ve Makine yağı tesisleri projeleri için Türk Özel Mühendislik büroları çağrılıp teklif alınmıştır. İşin proje bedeli yaklaşık olarak 1.000.000 TL. dir. İş en düşük teklifi veren (920.000 TL.) yetenekli Türk bürosunda kalmıştır. Ancak, bir hafta sonra bu işin 2.000.000.— TL. bedelle TÜMAŞ'a aktarıldığı ve buradan da özel kuruluş şartları arasındaki meşhur maddeden yararlanılarak Haldor Topse firmasına devredildiği öğrenilmiştir.

2 — Güney Marmara Kompleksi tüm mühendislik hizmetleri, hiç bir millî büroya duyurulmamıştır. Daha önce bu konunun fizibilite etüdlerinin Tümaş'a yaptırıldığı bahane edilerek (bu etüdün de hiç duyurulmadan direkt Tümaş'a aktarıldığı böylece açığa çıkmış oluyor) komple Tümaş'a verileceği öğrenilmiştir. Çok çeşitli hizmetleri ihtiva eden bu geniş konunun hemen tümünün Türk bürolarında yapılabilmesi, gerekirse kısmî olarak Haldor Topse'den yararlanılabilmesi kabilken ve en iyisi de gerekli yabancı uzmanları, gereken ücretle davet ederek devletin kendi bünyesinde konuyu halletmesi iken, yukarıda açıkladığımız gibi mesele tümüyle Tümaş'a yani gayri millî şirkete devredilmek istenmiştir. Gemaş Genel Mühendislik ve Mimarlık A. Ş. ve Dünder Kalabalık firması gibi yerli firmalar, aradan edindikleri bilgilerle teklif göndermişler, müracaatları kale alınmamıştır. Nihayet İnşa at Mühendisleri Odası, yıldırım telle Azot Sanayi Yönetim Kurulu üyelerinin tutumlarını protesto ederek uyarmağa çalışmış, bu da biretki sağlamamıştır. Sonuç :işin tümüyle Tümaş'a devrine Yönetim Kurulunun karar vermiş olduğunu öğreniyoruz.

Artık her şey ayan beyan olmuştur. Özel büro mensubu olsun, devlet sektörü mensubu olsun, her yerde ve her durumdaki meslekdaşlarımızın ve meslekten olmasa da durumu kavraması gereken her aydın kişinin mücadele yerini alması ve hedefi görmesi şarttır. Aksi halde tarih karşısında "gayri millî" olmaktan ve "gayrî millî" ve "millet düşmanı" cıkarlara hizmet etmiş olmak suçluluğundan kendini kurtaramıyacaktır.

Komisyonumuz, bilinçlenme ve kütle halinde mücadele için vaktin henüz geçmediğini ve hiç bir zaman tamamen geçmiş olmayacağını, ama vakit geçirdikçe de mücadelenin Türk Halkına bir o kadar daha pahalıya malolacağını, bunların sorumluluğunun ise Türk aydınlarına, en başta da aydın Türk teknisyenlerine ait bulunacağını hatırlatmayı gerekli görmüştür.

BAŞKAN
(Özer GENÇE)

ÜYE
(Güney ÖZCEBE)

ÜYE
(Yılmaz ONAY)

ÜYE
(Mehmet ORMANCI)

ÜYE
(Selâhattin KARABABA)

ÜYE
(Ayhan ÖZER)

ÜYE
(Halit Z. ANGİNER)